

Доннік М. С.
кандидат педагогічних наук, доцент
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Соціалізація біологічних та соціальних сиріт в інтернатних закладах має свою специфіку, яка проявляється насамперед у поведінці та встановленні контактів, що обумовлюються внутрішніми соціально-психологічними характеристиками особистості.

Проблеми соціалізації дітей у закладах інтернатного типу, технологізація впливу на особистість та умови її перебування цікавили багатьох науковців, таких як: В. Алфімов, В. Бочарова, В. Галкін, І. Дубровіна, І. Зверєва, А. Капська, А. Мудрик, В. Мухіна, А. Прихожан, В. Пушкар, Л. Рубашевська, С. Савченко, Н. Толстих, С. Харченко, В. Яковенко тощо.

Дослідники стверджували, що процес соціалізації має свої відмінності. Відбувається це у зв'язку із деформацією родинних зв'язків через важке минуле; вузьке коло спілкування у закритому колективі; чітку регламентацію часу; несформованість образу «Я»; відсутність соціальних навичок особистого життя; через обмежені можливості у виборі професії; відсутність умінь, пов'язаних з вирішенням власних проблем в офіційних структурах; соціальну незахищеність після виходу із закладів інтернатного типу; низькі адаптивні можливості до розумових та емоційних навантажень; відсутність потреби здорового способу життя; конформність, легку керованість, готовність бездумно виконувати чийсь вказівки; нечітку орієнтацію на майбутнє; нерозвиненість емоційно-вольових характеристик; емоційну бідність, імпульсивність; спрощене розуміння вихованцем самого себе; недостатність мотиваційної сфери; підвищену психічну тривожність;

обмежену можливість для адекватної статевої ідентифікації тощо [1].

Однією з причин формування негативного образу «Я» дітей-сиріт є неправильно організоване спілкування з дорослими, в наслідок чого у дитини спостерігається відставання в загальному психічному розвитку та збіднення образу «Я». Як показує практика, спілкування дорослих із мешканцями інтернатних закладів не досить емоційно насичене, не спрямоване на особистість дитини, взаємодія з дорослими здебільшого носить навчально-побутовий характер, контакти вихователя і вихованців короточасні, нетривалі, значною мірою відрізняється якість спілкування (нестала система вимог, байдужість, емоційна холодність), що породжує в дитині певну розгубленість, підвищує тривожність внаслідок засвоєння різноманітних зразків поведінки [4].

Встановлено, що діти-сироти та молодь, позбавлена батьківського піклування, виявляють захисні форми поведінки навіть при спокійному звертанні до них, а будь-яке, нерідко заслужене зауваження чи найелементарніша вимога сприймаються, в силу зазначених обставин, як надмірна образа [2, с. 85]. Мотивація спілкування і взаємин з оточуючими депривованих старшокласників пов'язана з бажанням отримати від партнера по взаємодії допомогу або послугу, тобто носить споживацький характер [4] та засновується на принципі «нам заборгували».

Всі вищезгадані ознаки сиріт не лише не зникають, а й набувають особливих характеристик в юнацькому віці. Тому, для випускників інтернатних закладів характерними є такі особливості [3, с. 66–80]:

- відсутність навичок спілкування з людьми поза закладом інтернатного типу, труднощі у встановленні контактів із дорослими та однолітками, відчуженість і недовіра по відношенню до людей;
- порушення в розвитку почуттів, що не дозволяють розуміти інших, приймати їх;
- опора тільки на свої бажання та почуття;

- низький рівень соціального інтелекту, що заважає розуміти суспільні норми та правила, невміння відповідати цим нормам;
- слабо розвинуте почуття відповідальності за власні вчинки, байдужість до долі близьких людей, почуття ревнощів;
- споживацька психологія у стосунках із найближчим оточенням, державою, суспільством;
- невпевненість в собі, низька самооцінка, відсутність постійних друзів і підтримки з їх боку;
- низька соціальна активність, бажання бути непомітним, не привертати до себе уваги;
- несформованість вольової сфери, відсутність цілеспрямованості на майбутнє життя (дуже часто цілеспрямованість проявляється лише по відношенню до найближчої мети отримати бажане);
- відсутність життєвих планів, життєвих цінностей, постійне бажання задоволення нижчих потреб (їжа, одяг, помешкання, розваги);
- схильність до адиктивної поведінки, зловживання деякими психоактивними речовинами [там само].

Крім того, можна виокремити негативні якості, притаманні дітям-сиротам: агресивність, заздрісність, надзвичайна підозрілість до інших, брехливість, злодійкуватість, лінощі, погане навчання, недовіра, відлюдкуватість, заляканість, жорстокість до слабших за себе, грубість, безжалісність один до одного, жвавність, спритність, хитрість, неохайність, впертість, draжливість, заздрісність, егоїзм, безвідповідальність, неухажність, імпульсивність, неусвідомленість і несаможиттєвість поведінки, постійні наклепи на однолітків [5, с. 23–65].

Отже, випускники шкіл-інтернатів багато чим відрізняються від своїх однолітків. Молоді люди, позбавлені батьківського піклування, живуть з постійним відчуттям внутрішнього дискомфорту, душевною самотністю, із почуттям страху перед дорослим самостійним життям, невпевненістю в собі, недовірою до дорослих, із проблемами в організації вільного часу,

одержанням медичної допомоги, створенням та збереженням власної сім'ї [2, с. 5]. Складнощі входження випускників у самостійне життя пов'язані з обмеженістю соціальних контактів, відсутністю реалій сімейного життя та можливостей сприйняття норм суспільства тощо [там само, с. 86].

Тож, за всіма показниками випускники інтернатних закладів перебувають у ситуації соціальної депривації. Тому, створення умов, які попереджали б соціальну деградацію, забезпечували поступову адаптацію до життя у відкритому соціумі, соціалізацію в суспільстві, підтримували б соціальне здоров'я, збагачували досвід соціального життя молодого людини – провідні завдання діяльності соціального працівника.

Література

1. Біла О. О. Інтегрований курс соціально-педагогічної теорії та практики : навч. посіб. / Біла О. О., Богданова І. М., Паскаль О. В. / [за ред. І. М. Богданової]. – Одеса : Пальміра, 2008. – 338 с.
2. Галкін В. Ю. Крок до майстерності : методичний посібник з підготовки консультантів телефонної лінії довіри для вихованців та випускників шкіл-інтернатів / В. Ю. Галкін, В. Г. Захарченко, Н. М. Івченко ; под. ред. М. М. Ілляш, Т. М. Тележенко. – К. : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. – 106 с.
3. Олиференко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска : учеб. пособ. для студ. высш. пед. завед. / Олиференко Л. Я., Шульга Т. И., Дементьева И. Ф. – М. : “Академия”, – 2002. – 256 с.
4. Пушкар В. А. Особливості розвитку образу “Я” дітей-сиріт у навчальних закладах інтернатного типу : дис... канд. психол. наук : 19.00.07 / Пушкар Вікторія Анатоліївна. – К., 2007. – 191 с.
5. Яковенко В. С. Виховання та усиновлення дітей-сиріт : монографія / В. С. Яковенко. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1998. – 333 с.